

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2013 augusztus Ról-ról

Pető Iván: Összegezve 2. (Ormos Mária: Múlt a jelenben. Kossuth Kiadó, Budapest, 2013.)

E hasábokon elődöm, Rainer M. János *Mindent összegezve* címen írt 2012 decemberében Ormos Mária akkoriban kiadott esszékötetéről. Most egy új esszégyűjtemény megjelenése világhosszra teszi: miközben a korábbi recenziós az utód által is örömmel vállalt szavakkal tett említést „a magyar történelem egyik vezető alakja, nagymatya” munkásságáról, s méltatta akkori új kötetét, a „mindent” megjelölés korai volt.

Összegzés, a hosszú oktatói, kutatói pályafutás esszenciája ez az új kötet is, de más mértékben, mint az előző. Az esszék gyűjteménye most döntően a mai politika (a holnap történelme) néhány meghatározó elemének a múlttal összekötő tényezőit tárja elénk.

Ezúttal, szemben az előző kötettel, az írások formai és stílusi értelemben is egyneműek, értve ezen azt, hogy az összesen huszonegy dolgozat között nincsenek nagyobb léptékűek, amelyek a kötet gerincét adnák. A leghosszabb írás is éppen hogy meghaladja a száz nyomtatott oldalt, a többség terjedelme tíz és száz oldal között van. Egyhuzamban olvasva a könyvet, feltűnik, hogy a témák „feldolgozottsági szintje”, nyelvezete olyan egységes, mintha a szerző nem különálló cikkeket, hanem monográfiát írt volna, vagy egy sorozat darabjait tenné közzé. E benyomásnak csak az érintkező tartalmú munkák átfedései, a néha szinte azonos szavakkal megfogalmazott ismétlések mondhatnak ellent. Mivel önálló dolgozatokkal van dolgunk, az ismétlések nem zavarók, viszont erénye a szöveggyűjteménynek, hogy az írások többféle aspektusból is érintik a meghatározó témákat, így az európai politika, a nacionalizmus, a politikai bűnbakkeresés, a demokrácia, a főbb politikai áramlatok ügyét.

Az elszórt utalások alapján az esszék 2010 körül, lényegében egy időben születtek. A kötet azonban, hasonlóan a szerző 2012-es előző, a jelen kiadványt is gondozó Kossuth Kiadó által megjelentetett *Van-e történelem?* címűhöz, ezúttal sem jelzi a dolgozatok megírásának dátumát és esetleges első közlésének helyét, idejét. Rainer M. János említett recenziójában szóvá is tette ezt a hiányt, megemlítve, hogy az ilyen jellegű kiadványokban elkelne egy szerzői előszó, amelyben a dolgozatok közlője kontextusba helyezi szövegeit. A kiadó a jelek szerint vagy nem olvas könyvbírálatot, vagy nem ért egyet az említett észrevétellel. Mindenesetre nem öncélú filozofinnyátság a bevezető és az írások keletkezési dátumának igénye. Mivel ezúttal a jelenig érő múlt a fő téma, egyáltalán nem mellékes, hogy a jelen idő mikorra vonatkozik. A könyvben több írás foglalkozik például a szuverenitás kérdésével, illetve Magyarország helyével Közép-Európában, Európában és a világban. Mindennek részeként esik szó az európai uniós csatlakozásról, mint az előző évszázadokhoz képest döntő változást hozó, pozitív fordulatról. Az elmúlt három év kormányzati kettős beszéde, „függetlenségi harca”, „gyarmatosítás” elleni békemenete ismeretében a szerző ma talán másként fogalmazna az unióellenes

megnyilvánulásokról, mint közzétett írásaiban, amelyek valószínűleg még akkor keletkeztek, amikor a pávatánc, az európai normákkal és kötétségekkel szembeni mozgósítás és politika nem emelkedett kormányzati rangra.

Tárgyi értelemben és nem az alapvető mondanivalót illetően feltehetően lenne különbség magáról az unióról írottakban is, ha a szerző a 2012-es pénzügyi válságok, a kiizzadt reagálások ismeretében rögzíti véleményét, és nem ezeknek előtte. Mindenesetre sem a jelenkor, sem az utókor olvasói szempontjából nem mindegy, hogy 2010-ben, vagy mondjuk, a megjelenés évében, 2013-ban keletkeztek-e a jelenre reflektáló írások.

Egy esetleges előszóból kitetszhetne az is, miért látta indokoltnak a szerző, hogy a többi dolgozattól eléggé eltérő, a *Baloldali politika ma* című, a történeti összefüggésekkel nem foglalkozó, kimondottan a 2010-es MSZP-ről értekező, egyébként erősen kritikus hangú cikket beválogassa a kötetbe. A magyarázat azért is elkélne, mert bár az egyes esszék sok szálon érintik a „mai” magyar politikát, és Ormos világossá teszi a maga értékrendjét, nevezetesen, hogy a liberális demokrácia híve, a hazai politikai pártokkal egyébként nem foglalkozik.

A szerző, az elmúlt négy és fél évtizedben közzétett több mint húsz könyvével, cikkeivel és hosszú oktatói múltjának rutinjával, akár a szükséges tárgyi ismereteket, akár a kiforrott nézeteket, akár az előadókészséget tekintjük, jócskán rendelkezik a mostani kötetében összegyűjtött esszék rögzítéséhez szükséges készségekkel. Ennek ismeretében is imponáló az írások könnyedsége, érve ezen, hogy a súlyos tematika ellenére a legkisebb jele sem található bennük erőfeszítésnek, nincs bonyolult magyarázgatás, fontoskodó pózolás és pátosz, magamutogató eredetieskedés, illetve üres csacsogás, nem kell szembesülnünk ismert összefüggések újdonságként exponálásával, szerzői „felfedezésével”. Néhány visszatérő fordulat, mint a *szerintem*, *alighanem*, az esszékben követelménynek tekintett személyes hangot jelzi ugyan, mégis minden dolgozat egyformán tárgyilagos, higgadt hangvételű, s ez áll akkor is, ha természetesen némely megállapítással, értékeléssel, interpretációval az olvasó nem ért egyet, olykor hiányol lehetséges szempontokat.

Történelmi tárgyú esszéket nem azért vesz kézbe az ember, hogy szórakozzon, jókedvre derüljön, de Ormos mostani kötete, talán a higgadt alaphang által még külön is kiemelve, feltűnően szkeptikus. A szkepszist egyrészt elejtett megjegyzései jelzik, de ami talán ennél is erőteljesebben hat, az a mába érő történelem alapján feltehető kérdésekre adható, illetve éppen hogy nem adható válasz. Ráadásul a szerző nem éppen derűs világképét nem csak, sőt nem is elsősorban hazája, hanem a világ egészének állapota motiválja.

„Az emberi faj azokban az évezredekben, amelyekről egyáltalán tudunk, zömmel a másik ember ellenségeként, gyilkosaként viselkedett [...]”, barátságos, segítőkész arculatát csak néhány évtizede, s csak a föld egy részén mutatja felénk, „[...] és a legutóbbi időkben megkérdőjeleződik, hogy vajon érvényes-e még” – írja az *Isten előtt minden ember egyenlő. És az ember előtt?* című dolgozatban.

Miközben az emberi lét méltó kereteit egyedül a demokrácia biztosítja – olvasható másutt –, „[m]indent összevéve a nyugati típusú demokrácia ügye nem áll jól. Ha a megújulása, a jelen világ viszonyaihoz történő hozzáigazítása nem sikerül, aminek egyelőre nem mutatkoznak a jelei, úgy egy szigetté válik [...] a diktatúrák tengerében.”

Habsburg Ottóról emlékezve írja: „Csak remélni lehet, hogy halála előtt nem kellett rádöbbsennie, hogy a béke, egyetértés és együttműködés művét súlyos veszélyek fenyegetik a világban, ezen belül Európában és Magyarországon is.”

A két világháború közötti diktatúrák közeli közép- és kelet-európai rendszerekről érkező cikkben olvashatjuk: „[...] rendszereket [...] nem lehet »bevezetni« olyan társadalmakban, amelyek arra valójában nem vevők, mert nincs alkalmas társadalmi közegük.” A kérdés – mondja –, hogy a demokrácia megalapozásához szükséges polgári meghatározottság mára mennyire jött létre? „A válasz egyelőre bizonytalan, és nemcsak a szükséges társadalmi tájékozottság hiánya miatt [...]”, de azért is, mert a nemzetközi szervezetek és az egyes államok egyre nehezebben találják a problémák megoldásának puhább változatait, így növekszik az igény a kemény kéz politikájára.

Az iméntiek ismeretében a máshol, a sikeres politika feltételeiről olvasható, látszólag közhelyes mondatok sem hangzanak túl biztatóan: a biztos stratégiai célkitűzés, realitásérzék, mesteri taktika, személyes kiegyensúlyozottság nélkülözhetetlen a sikerhez, de nem elég. Jó széljárás is kell – írja. S – tehetjük hozzá – a széljárás fontos eleme a közhangulat, amely ma térségünkben hajlik a búnbakkeresésre, a hatékonynak hitt kemény kéz, a nemzeti, politikai, felekezeti közösségi összetartozásban feladott személyes szuverenitás elfogadására, az ilyen alapú hiszékenységre, mobilizálhatóságra, hasonlóan mint mondjuk száz évvel ezelőtt, amikor eleink üdvözült lelkesedéssel vonultak háborúba.

Az Egy ember – egy korszak című rövid írás hűséges tükre Ormos történelemszemléletének, kérdése, illetve az arra adott válasza pedig messze túlmutat a dolgozat konkrét tárgyán. Hogyan lehetett Hitler ismeretei, kvalitása, ahogy a szerző nevezi, önértéke és az általa elfoglalt uralmi pozíció között olyan nagy ellentmondás? S a titkot csak növeli, hogy ehhez egy modern, nagy kultúrájú ország biztosította a hátteret. A szerző válasza: „A rejtély nyitja alighanem abban áll, hogy a nyugati világ magatehetetlen, ötlettelen politikai osztálya [...] képtelen volt reagálni egy olyan kihívóra, aki jellemének [...] fekete oldala mellett és ellenére új, kiválóan működő politikai taktikai fegyverekkel tudott élni [...].”

Ezúttal megáll annak megállapításánál, hogy „[...] ha az országok, népek, kontinensek vagy egyáltalán az emberiség sorsát ésszerűen kezelni hivatott csoportok bármi okból [...] nem képesek megfelelő megoldásokat találni, akkor bizony sok minden megtörténhet.” De – merülhet föl az olvasóban – ez nagyon nyugtalanító, hiszen tudjuk, bizony előfordul, hogy előáll az imént leírt helyzet, miszerint az aktuális politikai elit nem talál a felmerülő problémákra megfelelő választ, vagy egyszerűen csak nem képes a „megoldást” kellően népszerűvé tenni. Ilyenkor demokratikus választások útján hatalomra kerülhet demokráciát korlátozó, szélső esetben felszámoló politikai erő is, ami már átvezet a demokrácia, ha tetszik, a modern tömegdemokrácia immanens problémáihoz.

A kötet több írása is érinti a demokrácia ügyét, egyebek között a liberalizmus és a demokrácia szinonimaként kezelésének közkeletű tévedését, a politikai mozgalmak általános választójogért folytatott küzdelmét, a kapitalizmus és demokrácia viszonyát. A közismert tény, hogy Hitler pártja demokratikus úton került hatalomra, igaz, „csak” relatív többséggel, Ormos még említi, de egyik írása sem foglalkozik érdemben a tömegdemokrácia, az általános választójog kockázatával, a tömegek hangulatának manipulálásával, a mindmáig létező veszéllyel, miszerint demokratikus úton antidemokratikus politikai erők is hatalomra juthatnak. Egyebek mellett az általános választójog viszonylag kései „elterjedése”, bevezetése kapcsán nem kerül szóba, hogy a Horthy-korszakban, az 1920–21-es, európainak nevezhető, amennyiben az átlagnak megfelelő választójog 1922 és 1939 közötti radikális szűkítése a bethleni konszolidáció fontos kelléke volt. Az általános, titkos választójogtól a konzervatív elit nem annyira a bal-, sokkal inkább a szélsőjobb veszély miatt tartott, s bizony az 1939-es választási eredmények, igaz, már megváltozott európai miliőben, világosan megmutatták, hogy a demokratikus(abb) jogok és az antidemokratikus politikai formációk, nézetek térhódítása sajátos korrelációt mutathat.

Nem örül az ember, ha sok évtizedes munkásságát összegezve valaki szkeptikus következtetésre jut, de megrázó, ha egy pedagógus, európai kitekintésű, felkészült történész kénytelen olyannak látni a világot, amilyenek Ormos Mária könyvéből kitetszik.

Ormos Mária: Múlt a jelenben. Kossuth Kiadó, Budapest, 2013, 303 oldal, 2600 forint.

Tetszik

Legyél az első az ismerőseid közül, akinek ez tetszik.

Kapcsolódó írások:

1. **Rainer M. János: Mindent összegezve (Ormos Mária: Van-e történelem? Budapest, 2012, Kossuth.)** Ormos Mária a magyar történelemszínház egyik vezető alakja, nagyasszonya, aki...
2. **Almási Miklós: A Gépezet szelleme (Csepeli György: A hatalom anatómiája. Kossuth Kiadó, 2013, Budapest.)** A hatalom filozófiai-szociológiai kézikönyve, tartalomjegyzéke, eszközei, pszichikai feltételei: minden, amit...
3. **Pető Iván: Vitatják – számúzik (Hajdu Tibor: Ki volt Károlyi Mihály, Napvilág Kiadó, Budapest, 2012.)** „Hiszen ha ő önzetlensége és tisztessége mellett nem egy fegyelmeztelen...
4. **Takács Ferenc: Dalol (sie singt) a múlt... (Dalos György: A körülmetélés – A nagybuli. Budapest, 2006, Ab Ovo Kiadó. 222 oldal.)** Takács Ferenc Dalol (sie singt) a múlt... Származása: egyéb....
5. **Almási Miklós: Lendvai mint superbrand (Paul Lendvai: Három élet. Beszélgetés Mihancsik Zsófiával. Budapest, 2012, Kossuth Kiadó.)** Nagy figura, úgy értem azon a képen, ami Mihancsik Zsófia...

Cimkék: Pető Iván